

L 27
210

L 4
465 (P)

mf (M)

Balsnizas wehſtūre.

(Gariga ſtolas drauga otra dala).

~~~~~  
Sarafstijis

R. Kaudsits.

~~~~~  
Otrs no jauna iſſtrahdats un paplaſchinats
iſdewums.

Rīga 1889.

Puhzifchu Gederta (Eulenberg) apgahdibā,
Tehrbatas eelā Nr. 18.

Sākts. 1969. g. 24 VII

V	L. V. B.
No.	In. A86.045.

0309069530

(28)

Дозволено цензурою. Рига, 31-го Октября 1888 г.

Druksē pēc A. fon Grothusa, Vasteijas plāži Nr. 8.

I.

Basnizas-wehsture.

1. Kristigas draudses sahkums.

1. „Gita pa wisu pasauli un pafludinajeet to preezas-mahzibu wisai radibai!“ Ar scheem wahrdeem Kristus nosihmeja faweeim mahzekeem winu swehto peenahkumu. Ka mahzekki fawa mihla mahzitaja augsto pawehli peepildijuschi, tas lafams Jaunā Deribā apustulu darbu grahmata.

2. Pirmā waſaraſ-swehtku deenā, jeb defmit deenaſ pebz Kristus debesbraukſchanas, kad fwehtais Gars tika ifleets us apustuleem, trihs tuhlfloſch dwehfeles likahs kristitees Jerusaleme. Schis bij kristigas draudses eefahkums. Apustuli, ihpaſchi Peteris un Jahnis, jauno draudsi kopa un mahzija. Draudses lozekki pahrdewa fawu mantu un eenemto naudu nodewa apustuleem wifas draudses labā, kas augtin auga, ta ka drihs bij jazel apustuleem palihgi jeb draudses kopeji.

3. Tuhlin ari Juhdu starpā zehlahs jaunai kristigai draudsei nikni eenaidneeki, kas fahka to fawā wariseju mahzibas paſchtaifnibā wajat. Schaī wajafchanas laikā nomehtaja ar akmeneem ari draudses kopeju **Stepinu**, kas ir pirmais kristigas draudses aſinu leezineeks. Ta wajata kristiga draudse iſſlihda pa wisu Juhdeju, laut gan apustuli palika wehl Jerusaleme. Apustulu palihgs **Wihlips** fludinaja ewangeljiumu Samarijā un kristija tur kahdu Moru ſemes kambarkungu. Zits apustulu palihgs un ſpehzigs strahdneeks **Barnabas** eetaiſja Antiochijā

Kristigu draudsi no atgreesleem paganeem un Juhdeem.
Winam tur wehlač peebeedrojahs apustuls **Pahwils.**

2. Apuſtuſi.

1. **Pahwils** atſihſtams ſtarp wifeem apuſtuſeem par dedſigalo un ſtiprako preezaswahrda fludinataju. Winsch bij mahzits un uſaudſinats par warifeju, turetees zeeti pee wiſahm wezahm Juhdu eeraſchahm, tapehz ari eefahkumā pats kristitos wajaja. Bet, uſ Damafku zelojoſt zaur parahdijumu atgreesis, bij turpmak tiſpat droſchs Kristus apleezinatajs, ka pirmak hijis wina pretineeks. Pahwils, Juhdu wajats, greeſahs pee paganu tautahm un dibinaja draudſes gan Maſ-Asija, gan Eiropas ſemēs, ihpaſchi Grekija. Ar ſaiweem paſihgeem, **Silaſu**, **Zu-kaſu**, **Timoteju** un **Barnabaſu**, winsch zeloja, ka ihsits miſijonars no weenam weetas uſ otru, iſplatidams preezas-mahzibu un wiſus tiziba ſiſprinadams gan ar wahrdeem, gan ar grahmatahm. Wehlač Juhdi Pahwilu Jeruſalemē ſanehma un nodewa keiſara weetneekam, kurſch to tureja diwi gadus zeetumā un tad noſuhtija uſ Romu pee keiſara, ka Pahwils pats wehlejahs. Romā nu winam bij jadſihwo, bet preezas-mahzibu winsch drihlſteja tur ari fludinat, lihds keiſars Neroſ 64. pr. Kr. lika nozirſt winam ar ſobenu galwu.

2. **Peteris**, pirmak **Sihmanis**, bij lahda ſwejneela dehls. Winsch ſkaitams lihds ar Pahwilu pee pirmakeem Kristus leezineeleem, tapehz ari Kristus uofauza winu par Peteri, kaſ nosihmē afmeni. Peteris eefahkot darbojahs wairak pee ſawas tautas — pee Juhdeem, domadams, ka Meſijas teem ween folits. Bet wehlač, zaur lahdu parahdijumu pamahzits (Ap. d. 10.), ſahla ſtrahdat ari pee paganeem un rafſtija ſawas grahmatas **wifeem**. Peteri keiſars Neroſ lizis fiſt kruſtā. Petera paſihgs bij **Martus**.

3. **Jahnis**, Kristus mihletais mahzeklis, dſihwoja Jeruſalemē; bet kaſ Juhdi tur ſazehla pret Romneeleem dumpi, tad aifgahja uſ Eweſu. No tureenes Romas keiſars Domizijans noſuhtija winu uſ Patnos ſalu, kur

winsch farakstijis sawu parahdischanas grahmatu. Beidjot winam bijis lauts eet atpākal uš Ēwesu, kur nomiris leelā wezumā, mahzidams sawu draudsi pastahwet weenumehr mihlestibā, kā to atrodam wina ralstītās grahmatās.

4. **Jehkabs**, ar pawahrdū **taisnais**, kahdōs leel-deenas svehtkōs nogruhsts Jerusalemē no Deewa-nama wirfus, kur teem bijis likts Kristu aissleegt, bet winsch to spehzigi apleezinajis. Zitas finas stahsta, kā augstais preesteris Annas lizis Jehkabu līhds ar ziteem leezineekeem noteefat.

5. **Jehkabs**, Jahna brahlis, iszeetis jau agrakōs gadōs Jerusalemē ašmu-leezineku nahwi. **Wihlips** no-dīhwojis Wrigijā. **Toms** un **Behrtuls** darbojuſchees Indijā, kur wehl tagad atrodotees kahda draudse, kās fauzotees par Tomu tizigeem. **Andrejs** fludinajis ewangeliumu pee Melnahs juhras. Par zitu apustulu darbeem un nahwi nāw nefahdu tizamu finu; bet domajams, kā ari tee buhs zentuſchees peepildit fawa Kunga pawehli.

3. Basniztehwi.

1. Leelakos kristigas draudses mahzitajus, kās dīhwoja no otrā līhds festam gadu simtenim pr. Kr., fāuz par basniztehweem. Pirmee basniztehwi pehz apustulu-laikeem bij **Ignazijs**, Antiokijas bihfkaps un **Polikarps**, Smirnas bihfkaps, abi Jahna mahzekli, tapat **Justins**, augsti mahzits bihbeles mahzibas aissahwetajs. Pirmōs kristigas draudses wajajumōs apakši Romas Keisareem wini mira ašmu leezineku nahwē, tadehļ kā apleezinaja Kristu.

2. Druſtu wehlak treschā un zeturta gadu-simteni, dīhwoja basnizas-tehwi: **Irenejs**, Polikarpa mahzeklis un flavens mahzitajis. Lijonā par bihfkapu buhdams, winsch mira mozeķli nahwē. Tad **Tertulijans**, basnizas weza-kais un **Kiprijans** — bihfkaps Kartagā — abi loti eewe hrojami mahzitaji. Tertulijans līhds ar **Eisebiju**, augsti mahzitu Besarijas bihfkapu, farakstījuschi kristigas draudses wehsturi. **Klemens**, warens školās mahzitajis

Aleksandrijā, un wina pehznahzejs **Origins**, wifōs laikōs apbrihnots wihrs, gan plafchu un dſilu sinaschanu, gan leeliftu gara-fpehju deht. Winsch mira mozeļla nahwē. **Ambroſijs**, Mailandes bīhfaps, strahdaja iħsti apustulu garā un eemantoja leelu mihlestibū. Pat warenais Wakara-Romas ķeisars **Teodoſijs** Leelais godaja winu kā tehvu.

3. No wehlakeem basnizas-tehweem eeweħrojami fħee:
Hironims, kas dsihwoja ilgus gadus par weentuli Palestinā un tur pahrtulkoja bħebeli no Greeku un Ebreju walodahm Latinu walodā. Wina tulkotà bħebele bij liħds Lutera laikeem weeniga wifās Katolu-draudsēs.
Krisostoms, Konstantinopoles bīhfaps, bij leels mahzitajs un drofchs grehzineeku norahjejs. Par to winu eenihdeja un isđsina iż Konstantinopoles. Tad pat uż zela winsch nomira truhzibā. **Atanasijs**, Aleksandrijas bīhfaps un iħstens basnizteħws, bij wihrs ar wifahm teizamahm iħpaċċibahm. **Augustins**, bīhfaps Numidijs Afrikā — bij weens no wiseewehrojama keem basnizteħweem, kam leeli nopolni flайдras Deewwahrdu mahzibas nodibinachanā. Schee un daschi ziti basnizteħwi bij iħstee kristigas basnizas atbalsttaji un aistahwetaji. Wini luħkoja fargat to no taumumeem un fċekkistit, gan ar fawu deewbijiġu dsih-woschanu, gan ar pateefahm Deewwahrdu-mahzibahm.

4. Kristigas draudses wajashana.

1. No Juhdejas kristiga tiziba isplatiyahs drihs wifā **Palestinā**, tad **Sibrija**, **Mas-Asijs**, Egip̄t un Seemela-Afrikā. Tad wina pahrnahza Eiropa uſ Greekiju, Italiju un taħlač. Iau paſħa eefahlumā Juhdi fahla kristitos wajat, bet weħlač un jo brefmigak winus wajaja Romneeki.

2. Seno Romneeki tiziba bij faweenota tik zeeti ar winu walst iun walsts likumeem, fa ikkatri, kas no taħs atrahwahs, bij uſskatams ne ween par besdeewigu atkriteju, bet ari par ķeisara pretineeku jeb dumpineeku, tadeht ari kristigai tizibai jeb winas peñehmajeem eefahlot tur klahjahs gruhtaf, kā neweenā zitā walst. Paganu preesteri, deeweklu

tirgotaji un ziti ispauda wehl par kristiteem un winu sapulzehm dauds launu walodu, tadehk naw ko brihnotees, ka winus fahla ta wajat.

3. Pirmais kristito wajatajs Româ bij keisars **Nerons** no 64. g. fahlot. Winsch, lika pats Romu aisdedsinat un greeja waimu us kristiteem, lai laudis sadusmotos pret teem. Kristitos tad mozijs un nogalinaja pulkeem wibreefsmigakas mokas. Daschus aplika dsihwus ar wafkeem un piki, usstahdija keisara dahrjsa us stabeem un naakti aisdedsinaja, ka labpas. Zitus, svehru ahdas eefchuhtus, lika funeem fapleht, dsihwus fasahgeja u. t. t. Schis wajajums isplatijahs ari ahrpus Romas.

4. Wehlaik ap 81. gadu keisars **Domizijans** fahla atkal kristitos wajat, tapat keisars Trajans no 98. g. it ihpaschi Palestina un Sirija. Bet jo leelaks wajatajs bij keisars **Marks Aurelijs**, kas gan zitadi pasihstams par zeenijamu un gudru vihru. Winsch neween atlahwa laudim pret kristiteem pilnu waku, bet lika winus wifur usmeklet un speest ar mozibahm paganu tizibä.

5. Turpmak pehz kahdeem gadu desmiteem leelakee wajataji bij keisars **Deziss** ap 250 g. un tuhlin nahlofchöös gaddos keisars **Walerijans**. Dezija wajajumi isplatijahs pahr wifu walsti un bij jo breefsmigi. Walerijans raudsija kristitos isnihdet, atnemidams un nonahwedams winu mahzitajus. Pehdigais un wibreefsmigakas wajajums nahza ap 298 g. keisara **Dioklezijana** laikä, ihsti zaur wina lihdsvaldneelu **Galeriju**, un wilkahs 10 gadus. Wisti kristito Deewa-nami bij janoplehch, svehtee rafsti ja isnihzina un sapulzetees nedrihsteja nefur. Nedfirdetus moku lihdsellus leetaja pee kristito nonahwechanas un ik deenas isdomaja jaunus. Tomehr tilpat preelfchejös wajajumös, ka ari schai pehdejä kristitee ne-aisleedsa sawas tizibas, bet gahja ar tahdu debeschligu firðs flaidribu mozellu nahwë, ka paschi pagani, firðis aisgrahbti, brihnojahs par winu tizibu un fahla to zeenit.

5. Konstantins Leelais. Tizibas kildas.
Pirma basnizas sapulze.

1. Keisars Konstantins Leelais eezechla 324. g. Kristigo tizibu par walsts tizibu un beidsot ari pats to peenehma. Nu kristigo draudsu wairs ne tikween newajaja, bet weizinaja wini atfelschanu. Wajafchanaas laikos kristiteem atmementos ihpaschumus atdewa atpakał, ustaisija nopostitahs basnizas un zehla winu mahzitajus godā. Tā kopta un ar teesibahm apgahdata, kristigā draudse isplatiyahs drihs pa wisu plascho Romas walsti starp augsteem un semeem, fahkot no pascha keisara nama.

2. Kristigai draudsei ahtri pеaugot, zehlahs wiltigas mahzibas. Tā Alekandrijas basnizas wezakais Arijs mahzija, ka Kristus ne-esot pateefs Deewa dehls. Winam zehlahs preti Alekandrijas bihfkapa palihgs Atanassjs. Nemeeri un fchelfchanahs wairotees wairojahs un daschlahrt paschi tizigee draudses lozekki tapa fchaubigi, nesinadami, kam tizet kam ne. Schis eefchejs kristigahs draudses postis bij bihstamaks, nekā winas agrakee ahrejee nihdetaji.

3. Lai fcho famaitajoscho postu is Kristus draudses isdeldetu, sapulzejahs 325. g. 318 bihfkapi un ziti teizami mahzitaji Nizejas pilfehtā. Tur wini atmets Arija mahzibas un nodibinaja tizibas apleezibu, kuru tadehk ari fauz par Nizejas tizibas apleezibu. Lai gan kristigas basnizas fchikras jeb draudses daschās mahzibās un eestah-dijumōs weena no otras isschikhrah, tomehr Nizejas apleeziba wifas turas weenprahrtigi kopā, apleezinadamas, ka Deews trihsweenigs: Deews Tehws, pasaules Raditajs, Deews Dehls, pasaules Pestitajs, Deews Swehtais Gars, Swehtu Daritajs. — Gandrijs simts gadus wehlak tāhds muhks Pelagijs mahzija, ka eedsimtu grehku zilwekam ne-esot un muhshigu fwehtibu warot nopolnit ar darbeem un dīhiwoschanu. Ari fchi mahziba nedabuja eefaknotees un isplatitees. Ihpaschi bihfkaps Augustins stahweja tai preti.

6. M u h k i.

1. Ar laiku Kristigā draudsē wairs tā neklahjahs, kā wajadseja, tapehz daschi deewbijigi wihrī atschlikrahs pāwifam no pāfaules un dsihwoja weentulibā. Wini nīzinaja pāfaules preekus un gahrdumus, pahrtīka no kahdahm fahnehm un walkaja wiſweenkahrschalo apgehrbu. Winu mahjokli bija wiſwairak kalmu alās. Tee Juhdeem Kristus laikā un dauids agrāk bij ari tahdi weentulu laudis: **Nasareji** un **Efeji**. Tee mita wiſwairak Jardanas tukfneschōs. Schahdus no pāfaules atschlikruſchōs dsihwotajus fauza par **weentuleem**. Wini dsihwoja wairak til Deewu luhgdami un gawedami. Tahdi weentuli, fahtigi dsihwodami, aiffneedsa daudfreis leelu wezumu. Pirmee kristitee weentuli bij **Pauls**, **Antonijs** un **Pakomijs** ap 350. g. Egip̄tes tukfnesī. Drihs weentuli fahka wairotees un beedrotees pulks. Tad kalmu alās wairs nepeetika weetas un bij jataifa ihpaschi dsihwokli. Pirmo weentulu beedribu dibinaja jau Pakomijs kahdā Nil-upes falā.

2. Pehz, tad fchi weentulu dsihwe isplatijahs tahtak, tad fahka zelt leelas un stipras mahjas. Schahdas mahjas nosauza par **Flostereem** un winu eedsihwotajus par **muhkeem**. Lihds ar muhku flostereem iszehlahs ari feeweefchu klosteri un winu eedsihwotajas nosauza par **nonnehm**. Tilpat muhki, kā nonnes dsihwo neprezejuschees. Wiſeem klosteri eedsihwotajeem, muhkeem un nonnehm, bij japidla ūoti zeeti dsihwofchanas likumi. Teem bij jadsihwo fahtigi un fchliksti, noliktōs laikōs ja-gawe un alash la juhdī Deewis; preefchneekeem jaſlaufa us wahrda un jawalka weenkahrschs apgehrbs. Muhku kahrtā isplatijahs drihs wiſas kristigās femeſ, tapa zeenīta famehr turejahs un peepildija pateeſigi fawus likumus. Widus-laikōs muhki bij gandrihs weenigee kristito audfinataji un kopeji, tilpat tizibas-mahzibās, kā zitās ūinaschanas. Tolaik nehma gandrihs no muhkeem wiſus basnizas-kalpus, ūkolotajus un pat pahwestus. Muhku kahrtā ir bijuschi ari teefcham arweenu daschi kreetni un apgaismoti wihrī. Muhki un winu klosteri teizami ari tai ūinā, kā tee nehma

fawā patwehrumā daudsreis wajatus un apfpeestus zil-welus, tos ustureja un apfargaja pret winu wajatajeem waj warmahkeem.

3. Wehlak klosteru eenahkumi fahka stipri wairotees gan zaur laufchu dahwanahm, gan zaur semes-gabaleem, ko daschi waldineeki klosterem peefchikhra. Tad klosteri tapa loti bagati, klosterneeki fahka fawus likumus pahrkahpt. Wini padewahs daschahm meefas mihkstneezibahm un fahribahm. Tuhdak ari muhku fahrtas zeeniba, spehls un wara fahka eet masumā. Tomehr ir gan ari tagad wehl daschas muhku un nonnu beedribas, kas wahjneeku lopfchanas waj zelineeku usnemfchanas deht flauenas un zeenijamas.

4. Muhki ir isschikhruſchees daschās beedribās, kā: **Dominikaneſchōs**, **Franziskeſchōs**, **Augustineſchōs** u. t. t., kas pahrteek wiſwairak no dahwanahm un fawahm klosteru mantahm jeb ihpafchumeem, kā jau augſchā peeminets. Muhku un nonnu klosteri pastahw ir wehl tagad katolu un Greeku pareiſitizigo draudſēs.

7. Kristigas tizibas isplatischanahs Eiropas ſemēs.

1. Kristiga tiziba, kā ſinam, pahrneſta uſ Eiropu jau apuſtuļu-laikōs. Winu fludinaja wiſpirns apuſtuls Pahwils Greekijā un Italijā. No tureenes kristiga tiziba isplatiyahs tahtak zitās Eiropas ſemēs.

2. Zeturta gadu-ſimteni **Ulfils**, Gotu apuſtuls, fludinaja kristigu tizibu Gotu tautai, kura toreis dſihwoja ap Donawu un Melnahs juhras ſeemēla peefraſti. Ulfils dauds strahdajis pee Gotu atgreeschanas un ari pahr-tulkoja bihbeli winu walodā. Schāi paſchā laikā ari **Langobardu** tauta Augſch-Italijā peenehma kristigu tizibu.

3. Peektā gadu-ſimteni kristiga tiziba eedibinajahs pee daschahm tautinahm Wakara-Eiropas ſemēs: Franzijā, Spanijā un Anglijā. Septitā gadu-ſimteni kristigo tizibu eefahka fludinat Friſjeem un daschahm zitahm Wahzu tautinahm. Pirmais fludinatajs bij **Winfrihds**, faukts ari par **Bonifaziju**. Winfrihds gandrihs wiſu muhſchu

nodarbojahs, Wahzu tautinas mahzidams un kristidams, tadehk ari winu fauz par Wahzu apustuli. Sirmā wezumā Frihsī Winfrihdū nonahweja. Wina meesas apglabaja Juldas flosteri, ko pats bij dibinajis. Keisars Kahrlis Leelais ruhpejahs par Sakschu kristischau.

4. Dewitā gadu-simteni, **Ansgaris**, seemela-semju apustuls, fludinaja kristigo tizibu Eiropas seemela-semes: Dahnijā, Sweedrijā un Norwegijā. Ap to paschu laiku diwi brahki, Kirils un Metodijs atnefa ari daschahm Slahwu tautinahm Kristus wahrdu un tahs kristija. Kirils pahrtulkoja bihbeli Slahwu walodā un nodibinaja wifu Deewa kalsposchanu tai paschā walodā. Tapehz Kirilu un Metodiju nosauza par Slahwu apustuleem. — Leelknasa **Vlagimira** laikā, ap 1000. g. kristigo tizibu eefahka fludinat ari Kreewu tautai, wispirms Kijewā, kur Vlagimirs waldija. Pee Baltijas tautahm kristigā tiziba eedibinajahs 12. gadu-simteni. Sche winu eefahka fludinat kahds Wahzu muhks **Meinhards**.

8. Muhamedeeschi.

1. Ap fesiā gadu-simtena beigahm kristigā tiziba bij isplatijusfees gandrihs wifās semes ap Widus-juhru: Eiropa no Greekijas lihds Spanijai gar wifu deenividus pusi; Asijā pahr wifu Mas-Asiju lihds Persijai un Arabijai; Afrikā pa rihta- un seemela-pusi. No Romas Keisaru wajashanas-laikem lihds festam gadu simtenim kristigai basnizai nebij jazeesch nefahdi apspaaidijumi, tadehk ari wina wareja isplatitees un pee-augt. Bet septitā gadu simteni tai usnahza atkal breefmu-laiki, kas dauds weetās winu ispostija lihds pamateem. Tā notika ihpaschi Asijas un Afrikas draudsehm. Scho negaifu nesa Muhamedeeschi no Arabijas.

2. **Muhameds** — dsimis ap 570. g. Mekas pil-sehtā Arabijā, — bij tirgotajs. Sawās darishanas winesch pahrstaigaja daschas semes un eepasinahs ar daschahm tizibahm, ihpaschi ar Juhudu un kristigo tizibu. Bet kad Muhamedam neweena no schahm tizibahm, kā ari wina

paſcha tehwu-tiziba nelikahs eſot pareiſa, tad wiſch di-
binaja pawiſam jaunu tizibu un apnehmahs iſplatit to
wiſa paſaulē. Muhameda-tizibas pamata-mahzibas ir
ſchahs: **Deews weens weenigs un Muhameds
wina praweets.** Wiſs, kas paſaulē noteek, to Deews
jau ſen noſpreedis. Winā paſaulē Deews atmakſahs zil-
wekeem winu darbus, launus, kā labus. Apgraiſſchanahs,
tāpat kā Juhdeem, ir zilwela eefwehtifchanas ſihme.
Tizibas darbi ir ſhee: noſazitās ſtundās ik deenaſ Deews
jaluhds un jamaſgajas; nabageem jadod dahwanas un
jagawē. Wihnu un zitus ſtiprus dſehreenus aifleegts dſert;
iſkatram weenreis ſawā muhſchā ja-eet us Meku pee Muha-
meda kapa Deewu peeluhgt. Seewas war nemt iſkats
wairak nekā weenu. — Sawu tizibas grahmatu Muha-
medeefchi fauz par **Foranu.**

3. Kad Muhameds ſcho ſawu tizibu bij nodibinajis
un ſawus pirmos pretineekus uſwarejis, kas tam zehlahs
turpat Mekā, tad wiſch iſſuhtija wehſtneſchus pee daudſ
tautahm un waldineekeem, lai tee peenemtu ſcho jauno
tizibu, bet kad tahs nepeenehma ar labu, tad Muhameds
apnehmahs to iſplatit un eeweiſt ar waru, tapehz uſſahka
breemigu tizibas karu. Behz Muhameda nahwes ſcho
karu turpinaja Muhameda radineeki, kuri fauzahs par
Kalifeem. Wiſos karos Muhamedeefchi lahwas ſoti
ſirdigi, jo Muhameds bij apfolijis paradiſi ar ne-iſteizameem
preekeem wifeem, kas kritiſhot karā pret netiziſeem. Ihſā
Laika Muhamedeefchi uſwareja Arabiju, Persiju, Sihriju,
Paleſtinu, Mesopotamiju, Egipci un Seemela-Afriku.
Uſwaretaſ ſemēs wini iſdeldeja ar waru wiſas zitas tizibas,
tā lihds ari kristigo tizibu, kur ween ta atradahs, un
eeveda wiſur Muhameda tizibu jeb **islamu.** Spanija
Arabeefchi jeb Mauri ſagahſa 711. g. Wakara-Gotu walſti
un walbijia tur gandrihs 800 gadus. No tahlakas iſplat-
iſchanahs winus attureja Franku pilſtungs **Martels** laujā
pee Tuhras pilſehtas 732. g. Turkı uſwareja Konſtantino-
poli un ſagahſa Nihta-Romneeku walſti 1453. g. No ta
laika wini walda wehl tagad Balkani puſſalas galā.

9. Kristīgas draudzes pārskaitīšanahās.

1. Pēbz Nizejas bašnizas fapulzes tureja ari wehl zitas tahdas fapulzes, jo nemeeri un kildas kristito starpā nemitejahs. Schahdas kildas zehlas wehlakōs laikōs ihpaſchi zaur to, ka leelako pilſehtu bihſkapi gribēja zeltees zits par zitu augstā godā un warā. Pawifam Romas bihſkapi gribēja buht augstaku wiſā kristīgā draudse. Bet ziti, ihpaſchi Konstantinopoles bihſkapi, teem nepadewahs, un tā kildas weenumehr auga.

2. Leela Romas walsts, kura bij sawā laikā wifas kristigas tizibas galvineeze, isschikhrahs 396. g. diwās walsts. To walsti, kas us rihta-pušč, nosauza par Rihta-Romneeku walstii, un to, kas us wakareem — par Wakara-Romneeku walsti. Wakara-Romneekem palika Roma par galwas pilfehtu un Rihta-Romneekem — Konstantinopole. Schi laizigas waras schkirschanahs diwās walsts paweizinaja ari draudses schkirschanahs diwās schkirās, jo abu wirspilfehtu, Konstantinopoles un Romas bihskapi, buhdami ikkatrī sawas walsts pawalstneeks, negrubeja weens otram padotees. Ari pascheem laizigeem waldineekem nepatika, kad otras walsts bihskaps buhtu tizibas leetās wina walsti pauehletajs. Ta tad pehz daschu gadu-simtemu nemeereem un sildahm **1054.** g. kristiga draudse isschikhrahs diwās tizibu schkirās, ta tas palizis lihds schim. Tahs draudses, kas us wakareem, nosauzahs no fcha laika par wakara- jeb Latinu-katoolem, un tahs draudses, kas us rihteeem, nosauzahs par rihta- jeb Greeku pareisitizigo-katoolem. Latinu-katoli augstakais bihskaps dsihwoja Romā un Greeku pareisitizigo-katolu bihskaps Konstantinopolē. Romas bihskapi peenehma to goda-wahrdu **pahwests** jeb svehtais tehws un Konstantinopoles bihskapi to goda-wahrdu **patriarks** jeb augstais tehws. Apakfch Konstantinopoles patriarka stahveja pirmak ari wiſč Greeku-pareisitizigee wifā Kreewu walsti, bet wehlak tee eezehla paschi sawus augstakos tizibas waldineekus.

10. Pahwestu laiki.

I. Pahwesti.

1. No wifeem kristigas draudses bihskapeem Romas bihskapi zihniyahs pazeltees wifleelaka spehla un godā. Wini mahzijs, ka Romas bihskapam wajagot buht augstakam wifa kristigā draudse, jo Romā efot apustuls Peteris bijis par bihskapu, tapehz Romas bihskapi fehdot apustula Petera krehflā. Pats Kristus efot Peterim fazijis: „Us tevi es gribu ustaifit fawu draudsi.” Tā tad Romas bihskapi fehdedami apustula Petera krehflā, efot ari pascha Kristus weetneeki un wisaugstakee pawehletaji wifa kristigā draudse. Tapehz wini ari nosauzahs par pahwesteem.

2. Wifleelaka godā un spehla pahwesta waru pazehla pahwests **Gregors VII. ap 1073.** g. Winsch fazija: „Pee debesim ir tik diwi leeli spihdekli, faule un mehnefs, tāpat ari wirs semes ir tik diwas waras: garigā un laizigā. Tā kā mehnefs dabu fawu gaismu no faules, tā ari laizigeem waldineeleem jafanem fawa wara no pahwesta. Pahwesta rokā efot wara laizigahm waldibahm ktoni dot un atnemt. Tā pahwesti ari daudsreis darija: teem waldineeleem, kuri winam islikahs kā pretineeki, atnehma brihscham wifū walsti un atdewa ziteem.

3. Pahwestu lepniba pee-auga tik leela, kā wini prasija un gribuja, lai ir laizigi waldineekli, pat keisari, fluhpsitu teem kurpi. Gan laizigi waldineekli, it ihpaschi Wahzu keisari, zihniyahs pahwesteem preti, tomehr teem palika arweenu wirsroka. Bet starp pahwesteem bij ari deesgan godajamu wihrū un flawenu waldineeku, kuri gahdaja par kristigas draudses lablsahjibu un aissahweja ari nospeestus kautinus pret neschehligeem waldineeleem. Tas notika fawā laikā ari s̄che Latwijā, kur pahwesti daschreis aissahweja muhsu fentehwus pret warmahzigeem bruneneeleem.

II. Swehtee tizibas darbi.

1. Katolu basniza toreis mahzijs, kā izzatram kristitam zilwelam efot jadara ihpaschi swehti darbi, lai panahktu muhschigu swehtibu.

2. Mahzijs par elles preefchikuru, kur wifas dwehfeles pehz nahwes teekot ugumī schikhstitas un tad ween

eenemitas debesīs. Bet no schahs mokū-wetas warot dwehfeles atswabimat zaur luhgschanahm, kad basnizu kalpi waj muhli tāhs lafot kaut preefsch kuras dwehfeles, jo eft bijis dauds fwehtu zilwelu, kuri dsihwodami darijufchi wairak labu darbu, nefā teem pafcheem wajadseis preefsch fawas dwehfeles ißglahbschanas. Schee labee darbi peederot tagad basnizai un wina tos warot atdot, kam gribedama. No schahs pehdejahs mahzibas nahza grehku peedofchana par naudu, kurai Luters un ziti apgaismoti wihi zehlahs preti.

III. Pahwestu Lahsti.

Loti bihstami bij tolaik pahwestu lahsti, ar kureem apkrähwa ne ween daschus zilwokus, bet brihscham leelas semes un pilfehtas. Tahdā pahwesta nolahdetā semē nedrihkfsteja apglabat neweena mirona eeswehtitōs kapōs, neds behrnus kristit, neds laulat, neds fwehtu wakar=ehdeenu ißdalit. Tāpat ari pahwesta nolahdetā zilwela neweens nedrihkfsteja usnemt faivā mahjā, neds paturet par nafti, neds dot ehst waj dsert, neds kopt, ja eesirga. Tahdu zilwelu wareja nogalinat, ka mescha=swehru, kas ween gribaja un par to nebij jadod nefahda atbildiba. No scheem lahsteem laudis loti bijahs. — Ari Luteru pahwestis faivā laikā nolahdeja, bet wina lahsteem pee scha wihra nebij spehka.

IV. Inkwizizijs.

1. Kas negribeja atsikt un peenemt pahwestu par pateefu Kristus weetneeku, zitadi tizeja un mahzija, nefā pahwesti un wina tizigee Romas-katoli, tos wifus fauza par „kezereem“, t. i., par netizigeem, un breetmigi wajaja. Kezeru teefaschanas deht eezehla ari ihpaſchu teefu, ko fauza par inkwizizijs, t. i., tizibas= jeb kezeru teefu.

2. Par intwizizijs teefnescheem zehla alasch muhkus un bihskapus, un winu darbs bij weenigi tas, nest tizibuleetās teefu un darbotees, ka pret pahwestu un katolu tizibu netop nefas runais un rafslits. Ja faflaufchinaja un peerahdija, ka kahds bij zehlees pret pahwestu kaut kahdā sinā, tahdu bes schehlastibas breetmigi mozija un

nonahweja. Stahsta, kā wiši Romneku breetmu-darbi, ar ko agrak tee kristitos wajaja, bijuschi tikai ehna pret inkvisizijas breetmu-darbeem, ko ta strahdaja pilnus 6 gadu-simtenus (no 1200—1800. g.) ar daschdaschadeem mokurihkeem zilwelkus mozidama un nonahwedama. Preelsch inkvisizijas teefahm nebij neweens drofchs, un kas winas warā krita, tas tapa waj nu us muhschu zeetumā eemeests, waj kā noseedneeks ihpaschā grehzineeka apgehrbā pee bas-nizahm un us eelahm kaunets, waj breetmigās mokas nonahwets.

3. Teefajamos ūoti reti attaifnoja, jo pret „fezeri“, pascha teefajamā eenaidneekus, kā ari tos wiſnefreetnakos zilwelkus peenehma par leezineekeem, ja tee pret tādu nelaimigu zilwelku nehmahs leezinat, kā tas efot pret pahwestu un katolu tizibu ko darijis. Wiſbreemigāk inkvisizijas teefas plofjachs Spanijā un Italijā. Madride, Spanijas virspilfehtā ween no 1481—1800. g., tika wairak netā 31.000 zilwelki dsihwi fadedsinati un 291.000 nonahweti zitadās breetmigās mokas.

4. Inkvisizijas usmekleja un teefaja, kā jau peeminets, tik tos, kas pahwesta mahzibahm nepeekrita un zitadi mahzija jeb tizeja, nekā ta laika Romas katoli. Tadehl pebz Lutera laikeem isskaidroto tizibu zeenitajus Italijā, Spanijā, Anglijā un wehl zitur mozija un nogalinaja. Dauds zilwelkus noteefaja un nonahweja tadehl ween, kā tee bihbeli laſt-juschi. Spanijā un Italijā tilko wehl Napoleons I., Franzijas ķeisars, 1808. g. nozehla inkvisizijas. Wehlat Spanijā gan grieja atkal tāhs eezelt, bet ne-isdewahs. Italijā gan pahwests Pius VII. no 1814. gada inkvisiju atkal eeweda, un wehl 1852. gadā kādu wihrū un wina seewu inkvisizija noteefaja pee zeetuma darbeem, tadehl kā tee bij pahrgahjuschi protestantu jeb ewangeliuma tizibā. Bet Italijas waldiba 1859. g. atzehla inkvisizijas-teefas paņisam, un tagad winu naw wairs nefur.

11. Krusta kari.

1. Ap weenpadsmito gadu-simteni Jerusaleme un wisa „ſwehtā-ſeme“ peedereja Turkeem, kas ari bij Muhameda

tizigi. Toreis dauds kristito gahja us Jerusalemi luhtg Deewu pee Kristus kapa-weetas. Schos fwehtahs semes zelotajus Turki loti apspeeda un daschadi apgruhtinaja, par ko kristitee Eiropā stipri schehlojahs.

2. Ihpaschi kahds Frantschu weentulis **Amijanas Peteris**, sirdi aisgrahbts, stahstija par fwehtzelineeku gruh-tibahm, kas teem jazeefch „fwehtā semē.“ Winst bij Jerusaleme bijis, pats wisu redsejis un daschus gruhtumus peedfihwojis. Lihds ar ta laika pahwesta Urbana II. peepalihdsibu Peteris nu zeloja pa semju semehm, laudis skubinadams, eet un atnemt netizigeem Jerusalemi un „fwehto semi.“ Pahwests fa-aizinaja ari leelas tizibas fapulzes, gan Italiā, gan Franzijā. Pats pahwests un Amijanas Peteris ari bij tur klahd un dedsigeem wahrdeem skubinaja laudis, dotees karā, fwehto semi glahbt. Laudis ari pulkeem tahdam usainzajumam peekrita, faulkami: „Deews ta grib, Deews ta grib!“ Pahwests apsolija wiseem karotajeem, kas turp eetu, pilnigu grehku-peedofchanu. Dsint' laudis, kas gahja lihds, atlaida par brihwzilwekeem. Wiseem, kas grikeja eet par karotajeem us fwehto semi, usschuwa farkanu frustu us labā pleza. Schos karotajus tapehz nofaiza par **Krusta-karotajeem** un wini usnemtos karus par **Krusta-kareem**.

3. Tuulin ari falafijahs lihds 100.000 krusta-karotaju, kas Amijanas Petera un kahda bruneneeka Waltera waditi, dewahs 1096. g. us „fwehto semi.“ Bet schim baram nebij nefahdas kara kahrtibas nedj rihzibas. Wini gahja laupidami, laudami un wisu postidami, tadeh̄l tos gandrihs wifus jau zelā eenaidneeki isdeldeja, eekam fwehto semi kahds dabuja redset.

4. Turpreti ihstais karotaju pulks, ko wadija teizamais **Buljonas herzogs Gotfrihds** lihds ar dauds ziteem augsteem waldnekeem un bihskapeem, aissneedsa gan sawu noluhtku. Pehz ne-issalamahm gruhtibahm un weenumehr ar eenaidnekeem laudamees, wini nonahza pee Jerusalemes, kur no 500.000 karotajeem tik kahdi 20.000 bij pahzeetushchi zela-gruhtibas. Ilgaku laiku turejuschi Jerusalemi aplenklu, wini heidsot eenehma to ar joni 1099. g. Pret godserdigā wadona Gotfrihda prahtu uswaretaji darija

Jerusalemē nedsirdetus breefmu-darbūs. — Gotfrihdū nu gribēja zelt par Jerusalemes karali, bet wīsfch fauzahs til par **fwehtā Papa fargu**, fazidams: „Rā lai es nefu tur waldineeka kroni, kur Kristus nefa ehrlfchku kroni?“

5. Schis bij pirmais krusta-karfch un pehz ta nahza wehl feschi; bet kristitee dabuja waldit par fwehto semi tikai 80 gadus, jo Turki teem pehdigi atnehma atklāl wisu.

12. Krusta-karotaju beedribas.

1. No krusta-karotajeem fastahdijahs turpat fwehtā semē ihpaschas karotaju jeb bruneneeku beedribas un fauzahs ar ihpascheem wahrdem, kā: Jahna-bruneneeki, nofaulti wehlak par Maltaš-bruneneekeem, jo pehzak wini dīhwōja Maltaš salā, Widus-juhrā; Tempela-bruneneeki un Wahzu-bruneneeki (wehlak nofaulti par Krusta- un Marijas-bruneneekeem.) Scho bruneneeku beedribu lozelli bij tilpat garidsneeki, kā karotaji. Wineem bij ja-apfolas schķiħsti, sahtigi dīhwot un paķlausit fawem preefkchneeleem. Bruneneekeem pirmakee peenahkumi bij fchee: wahjneekus kopt, nespēhzigus aifstahwet un it ihpaschi kristitos aifsgat pret Muhamedeescheem jeb „netizigeem.“ Wahjneeku namu zelsħanas un wahjneeku kopsħanas deħl teizami wiċċwairak Jahna-bruneneeki.

2. Wehlak bruneneeki jeb krusta-karotaji, ihpaschi Wahzu- jeb Marijas-bruneneeki, sahka peegreest paganus ar waru pee kristigas tizibas un tadeħl wini ußfahla dasħus karus fhe pat Ģiropā ar paganu tautahm. Bet kād tee kahdas pagamu tautas un wini semes ußwareja, tad ari nometahs tur par pilnigeem waldneeleem. Wini apzeetinajahs stiprās pilis, kur kalpoja meefas patilfchanahm un kahrībahm, waj ari zits zitu aplaroja un ußwaretahs tautas wehrdsinaja. No Kristus wahrda un wina mahzibahm, faut gan teizahs ar to noluħku nahkot, tee atnefa ußwaretahm tautahm loti mas. Dasħreis taħdus kristijamos pagamus fadīna pulkeem uħdeni un ar weenu uħdens ußleħjeenū wifus reisē nokristija, nemaf neruhpedamees, waj kahds no Kristus preezas-mahzibahm ari fo fina, waj nē.

Pehz kristifchanas ari winus tāpat mas ween mahzijs un mas pee Deewa atsīfchanas wadija. Tas notika pirmfahrt tadehl, ka starp paſcheem frusta-bruneneeleem bij mas tahdu, kas gahja pateest paganu atgreefchanas deht. Ne reti starp teem atradahs ari leeli noſeedſneeki, jo pahwests, kas fchahdus paganu atgreefchanas frusta-karus ifrihkoja, apfolija wifeem heedot grehkus, kas eet paganus apkarot. Winsch atfwabinaja ari no laiziga foda pat flepkawus, ja tee apfolijahs eet kā frusta-bruneneeli pret paganeem karā. Scho karotaju ſrdis ſlahpa wairak pehz paganu mantahm un ſemes, nekā nefsahs winus atgreest pee Kristus. Tā tad fchāi ſinā bruneneelu beedribas naw warejuſchās pee paganu atgreefchanas daudſ laba paſirahdat. Tas ari zitadi newareja buht, jo Kristus laipnahs un deewifchigahs mahzibas naw iſplatamas ar ſobenu, bet weenigi zaur pateefu mihleſtibu uſ Deewu un tuwaku.

13. Tizibas iſſkaidrotaji un winu darbi.

Kristus draudſē atradahs pat tumſchalōs laikōs kahdas draudſites, kas kopa ſkaidru ewangeliuma gaifmu un nekad pahwesta tumſibai nepadewahs, faut gan inkwiſizijs tāhs wajaja, tur ween peekluhdama. Tahdas draudſes bij **Waldenseesch** Franzijā un **Behmeeſchu** brahli Behmijā. No fchahdahm draudſehm paſlubinati un Deewa gara modinati, zehlahs daschreis wihi, kas faroja pret pahwesta garigo tumſibu un ar Deewa palihgu to daschā ſinā ari pahrfpehja.

I. Williſs.

Pehz Petera Waldus, kas ap 1180. g. fludinaja Franzijā ſkaidru apuſtuļu mahzibu, bij **Jahnis Williſs** Anglijā ap 1380. gadu weens no pirmakeem pahwesta waras un to laiku tumſibas pretneekem. Williſs strahdaja ar pilnu droſchibu pret pahwesta neſkaidrahm mahzibahm, gan wahrdōs gan rafſtōs. Gribedams, lai ūudis paſchi dabutu eepaſihtees ar pahwesta tuſchahm un wiltigahm mahzibahm, winsch pahrtulkoja bihbeli Angļu walodā un ſkubinaja ūaudis to laſit. Williſs nomira 1384. g. 28 gadus pehz Williſa mirſchanas pahwests lika ta ūaulus

israft un fadedsinat. Tomehr tas neka nelihdseja, jo Wiklifa gaifchā mahziba lihds ar wina rafsteem iſplatijahs ari daschās zitās fenes un pahwests to tā wis newareja fadedsinat, ka pascha fludinataja kaulus.

II. Hufs.

1. Tuhlin pehz Wiklifa zehlahs vtrs tahds ewangeliumu leezineeks, **Jahnis Hufs**, Prahgas pilfehtā Behmijā. Tāpat augstskolas mahzitajs un basnizas-kungs buhdams, ka Wiklifs, tas bij us to pamudinats zaur wina rafsteem un bihbeles laſſchanu. Hufs mahzija un runaja droſchi pret pahwestu, peerahdidams, ka wiſch naw nefahds Kristus weetneeks un ka wina mahzibas aplamas un fajauktas. Zeeñijams dſihwoſchana un ſtiprs wahrdōs, Hufs drihs mantoja dauds peekriteju un klausitaju, tā augstskola, ka Deewa-namā.

2. Ap ſcho laiku (1413.) konzils jeb bañizas ſapulze fanahza Konstanzes pilfehtā, kurp pahwests aizinaja ari Hufu, par fawahm mahzibahm atbildet. Hufa peekriteji pahwestu un preesteru blehdigu prahtu pasihdam, winu turp negribeja laift; bet kād ta laika Wahzu Keisars un Behmijas karals Sigismunds apfolija, ka tam nefahds kaunums nenotikſhot, tad wiſch ari turp nogahja. Bet bañizas-ſapulze Hufu tuhlin apzeetinaja. Pahwesta peekriteji Keisaru peerunaja, teikdami, ka netizigam nefahds apfolijums ne-efot pildams un turams. Hufu fauza wairak reiſes leelai bañizas-ſapulzei preeffchā. Droſchi un pastahwigi wiſch aiftahweja fawas mahzibas. Beidsot, kād Hufs fawas mahzibas par wiltigahm ne-atſina un ne-atfauza, ka bañizas ſapulze to gribuja, tad ta nospreeda, winu dſihwu fadedsinat, kas ari notika 6. julija 1415. g. Ar to paschu droſho un nefchaubigo prahtu, ka mahzijis, Hufs gahja breefmiga nahwē, dſeedadams us fahrta uguns leefmās to tizibas dſeefmu: "Eelfch Deewu Tehwu tizam mehš." Gandrihs gadu wehlak fadedsinaja turpat ari Hufa zenteenubedru **Hironimu**.

III. Luters.

1. Pehz Hufa, pahwesta tumſibas warai tāpat waldot un darbojotees, Deewoſ fuhtija fawu jo ſtipru strahdneefku, **Mahrtiu Luteri**. Wiſch peedſima 10. novembrī 1483 g.

Eislebenes pilsehtinā Wahzijā. Lutera tehw̄s bij nabadsigs kalmu-razejs un nespēhja sawa dehla Mahrtina, kuram rādijahs bedfigs prahs us grahmatahm, peeteekami mahzit. Winch̄ to nodewa gan Eisenakas pilsehtā skola; bet te Mahrtinam, truhkuma deh̄l bij ja-ubago pafcham ar dseefaschanu preelfch̄ zitu lauschu durwim maise. Kahda turiga atraitne, kuxai schis puifens patika, apnehmahs tam palihdset. Zaur schahs atraitnes peepalihdfibū winch̄ ismazijahs tik taħlu, ka wareja eestahtees Erfurtes augstskolā un ismazitees par teefas-kungu, kā Lutera tehw̄s wehlejahs. Bet grehku apsinas speests un gribedams Deewam patikt, Luters gahja klosteri un palika par muhku. Kaut gan Luters klosteri dīshwodams, zentahs muhku likumus zeeti pildit, tomehr winam truhka firðs meera. Beidsot zaur bihbeles laſſchanu, ko Luters bij eefahzis jau augstskolā, winam atwehrahhs ihstaſ ewangeliuma gaischums, ko tad ari wifu muhchu aiftahweja un fludinaja.

2. Pirmais, kas peespeeda Luteri uſſahkt leelo tizibas iſſkaidroschanas darbu, bij kahds muhks, Jahnis Tezels. Tas braukaja ar pahwesta atlāhvwumu pa Wahziju un peedewa laudim par naudu grehkus. Winam bij ihpaſchās pahwesta apleezinatas ſihmes, kuras tas pahrdewa par naudu un fazija, ka tam, kam tahda ſihme rokā, wisi grehli efot peedoti. Laudis tam tizeja un tahdas ſihmes ſtipri pirka. Luters newareja zeest schahdas breefmigas Deewa ſaimoschanas. Winch̄ farakſtija 95 teikumus, kurdīs lihds ar zitahm swarigahm ewangeliuma mahzibahm ari isteiza, ka grehku noſeegumi ne-efot iſlihdfinami ar ſeltu waj fudraba. Schahs 95 mahzibas Luters peefita 31. okt. 1517 g. pee Witenbergas pils-basnizas durwim, kur iſkatrs wareja taħs laſſit. Ihsā laikā winas iſplatijahs pa wifu Wahziju un laudis uſnehma taħs wifur ar preeku. Pahwests pahehleja Luteram, atſiħt faivas mahzibas par aplamahm un taħs atfaukt. Luters leedsahs to darit, tamehr nepeerahdot if ſwehtheem rakſteem, ka taħs mahzibas nepareiſas. Pahwests nu nolahdeja Luteri lihds ar wina mahzibu. Bet Luters fadedfnaja pahwesta atfuhtito lahstu-grahmatu 10. dezembrī 1520 g. pee Witenbergas wahrteem leela lauschu pulka preefchā.

3. Luteri nu fauza us Wormfes pilfehtu leelahs walsts-fapulzes preefschâ dot atbildi par faueem raksteem un mahzibahm. Tai fapulzê bij ta laika Wahzu keisars, Kahrlis V., pahwesta weetneeks, ka ari ziti augsti waldneeki un bihskapi. Kad fchee Luteri speeda, tapat, ka sawâ laika Hufu, noteikt sawas mahzibas par aplamahm, tad winsch ihst atbildeja: „Ta es nedarischu, ja juhs man is Deewa wahrdeem nepeerahdisat, ka esmu nepareissi mahzijis; jo pret apsimu naw labi, neds ari wehlets darit. Sche es stahwu un zitadi newaru. Deews lai man palihds! Amen!“ Tomehr Wormfes leela fapulze nospreeda, ka Lutera mahzibas aplamas un pasudinamas. Luteram pafcham, ka ta laika liliumi atlähwa, keisars atnehma wifas zilweka teefibas un issludinaja winu par tahdu, kuxu brihw pat nogalinaht. Bet Lutera kreetnais aissstahwetajs Sakschu kurfirsts Fridrikis Gudrais lika winu aisswest slepen us stipro Wartburgas pili un tur isglahba no wifpusigahm breetmahm. Wartburgâ Luters nodishwoja defmit mehnefchus un tad greesahs atpafak us Witenbergu, apklusinah tizibas nemeerus, kas tur bij fazehlufchees.

4. Luters faraktija ari dauds grahmatu. Starp tahm it fewischki peeminams wina leelais un masais katkismis jeb tizibas isskaidrofchanas grahmataš un bihbeles tulkojums. Pee tizibas isskaidrofchanas darbeem un pee bihbeles tulkofchanas Luteram palihdsjeja, lihds ar ziteen teizameem strahdneekeem, ihpaſchi **Mihlips Melanktons**, augsti mahzits, apdomigs un gudrs wihrs.

5. Lutera atjaunotahs tizibas-mahzibas isplatiyahs loti ahtri pa ſemju ſemehm. 1526 gadâ jau labs ſkaitis atjaunotahs tizibas waldneeku fabeedrojahs un eedrofchinajahs walsts fapulzê **Speijeres** pilfehtâ protestet, jeb iffazit, ka Wormfê dotais ſpreedums par Luteri un wina mahzibahm netaifns un ka tam tapehz teek rumats preti. No ſcha laika ewangeliuma tizibas peekritejus fauz par **protestanteem** t. i., par preti stahwetajeem. Beidsol 25. junijâ 1530 g. **Augsburgâ** leela waldneeku un bihskapu fapulzê protestanti jeb ewangeliuma-tizigee eefneedsa sawas tizibas apleezibu jeb konfesiju, kuxâ tee peerahdijs, ka wini at-

mesdami wiſus zilweku peeliktus tizibas likumis un eestah-dijumis, turas un turefees weenigi pee ewangeliuma mahzibahn. Wini peerahdija ari, ka zaur to neteek zelta nekahda jauna tiziba, bet ka protestanti no Romas katooleem noschfirdamees, greechias atpakał pee pateefas apustułu tizibas. Schai tizibas-apleezibas grahmatā atrodas wiſas ewangeliuma draudses pamata-mahzibas. Wina pahrtulkota ari Latweefchu walodā ar to wiršrakstu: „**Augsburgas tizibas apleezinachana.**“ Keisars Kahrlis V. uſ-fahka gan wehlak pret protestantu waldneekeem faxu, bet tee winu uſwareja un peespeeda dot tizibas brihwibu. Pilnigu tizibas meera-deribu noslehdſa Augsburgā 1555 g.

6. Luters nomira 18. februarī 1848 g. tai paſchā Eislebenes pilſehtinā, kur bij dſimis. Pehdejā stundā winam waizaja, waj tai paſchā tizibā gribot mirt, kuru dſihwodams apleezinajis? uſ ko wiſch atbildeja, ſazidams: „Ja.“ — Tad ar teem wahrdeem: „Tawās rokās es pa-wehlu fawu garu, mans uſtizigais Deews, tu eſt mani atpeſtijis.“ — Luters fchihrahſ no paſaules un aifgahja pee fawu Kunga, kura wahrda deht bij farojis lihds peh-dejam dſihwibas brihdim.

War droſchi apleezinah, ka Luters peeder pee ſtiprakeem Deewa wiħna-kaļna strahdneekeem Kristus draudſē. Wiſch strahdaja ar apbrihnojamu ſpehku un droſchibū, neka ne-bihdamees. Luters, tizibu atjaunodams, dewa ari wiſai wiđus-kaļku tumfibai nahwigū zirteenu, kas winas waru ſtipri lausa. Wiſdſihwak Lutera ſpehzigais gars atſpihd un parahdas tai wiſeem ſinamā wina ſazeretā dſeeſmā un meldijā: „**Deews Kungs ir muhſu ſtipra pils.**

IV. Zwinglis un Kalwins.

1. Ap to paſchu kaļku, kad Luters strahdaja Wahzijā tizibas iſſlaidoſchanas darbu, ari Schweižā zehlaħs tizibas iſſlaidoſtajis, Ulriks Zwinglis (1518 g.) Wiſch bij mahzitajis Zirikā. Zwinglis, tapat ka Luters, fahka runat un rafſtit pret grehku peedoſchanas ſihmehm. Waldiba winu ſchaj darbā pabalſtija un apgaismoti zilweki wina mahzibai peekrita. Għandrihs wiſoſ ſawoſ reformazijas

darbōs Zwinglis mahzija tāpat, ka Luters, tik ween fw. wakarehdeena mahzibās abi schkīhrabs. Luters mahzija, ka fw. wakarehdeens jabauda par grehku peedofchanu, bet Zwinglis, — ka jabauda par Kristus peeminefchanu ween, pastahwedams pee teem wahrdeem: „To darat mani pеe-minedami.“ Gan wini gribaja weenvtees, tomehr tas neisdeivahs.

2. Zwinglim nebij nolikts iswadit pascham sawu usfahkt teizamo darbu galā, jo winsch buhdams ari karpulka mahzitajs, krita kahdā kaujā. Zwingla eefahkt darbu pabeidsa **Jahnis Kalwins**, dsimis 1509. g. Kalwins bij sawā dsihwē loti zeets un firds-fkaidrs wihrs. Winsch prafija tahdas paschas zeetibas un fkaidribas no faweeim tizibas-brahleem un dewa teem loti stiprus basnizas likumus. Scho tizibas schkīru nosauza Kalwina wahrdā par Kalwineefcheem jeb par reformeto draudsi.

14. Jesuiti.

1. Tai paschā laikā, kad isfkaidroto tizibu fahka wifur ar preeku usnemt, zehlahs katolu draudse ihpascha gariga beedriba, kas fauzahs par **Jesus** beedribu jeb par **jesuiteem**. Scho beedribu dibinaja kahds Spaneetis **Ignazs Lojala**, un pahwests 1540 g., to apstiprinaja. Schi beedriba pastahw wehl tagad un winas noluhks ir, zelt pahwesta fatreekto waru atpakał fēnd goda un to aifstahwet, tāpat ari isplatit katolu tizibu starp paganeem. Jesuiteem atlauts strahdat ari ar launeem lihdsekkem, jo wini mehds fazit, ka noluhks darot ari lihdsekkus fwehtus. Jesuitu beedribas likumi ir gandrihs tahdi paschi, kā muhku jeb klosterneeku likumi: teem jadsihwo sahtigi un schkīhsti, nāw ja-eedodas laulibā, bet par wifahm leetahm jaflaufa faweeim preefkī-neekeem us wahrda, lai ari winu pawehles buhtu laumas un besdeewigas.

2. Jesuitu beedriba ahtri pee-auga un fahka lihds ar muhkeem, kā ari ziteem pahwesta palihgeem ewangeliuma tizibas peekritejesus nikni wajat un nodot infivisijai, kas schahs tizibas isplatischanos stipri aifkaweja. Jesuiti jauzahs wifur ar wilstu, ari laizigās leetās un winu rihkofchanā

ir isdaritas pat daschās waldineeku ūlepławibas. Par wineem nahza arweenu wairak ūuhdību, tapehz pahwests jesūtu beedribu atzehla; bet schim gadu ūimtenim fahkotees, to apstiprinaja atkal no jauna. Tomehr daschās semēs jesūtus wairs nepeetur. Iš Kreewijas tos israidiija 1820 gadā un iš Wahzijas 1872. g. Tagad jesūti usturas ūiswairak **Italijsā, Španijā, Francijā un Amerikas** valstis. Ari Wahzijā teem lauts atkal atgrestees.

15. Isskaidrotahs tizibas wajachana un isplatischanahs zitās Eiropas semēs.

1. Wahzu keisars **Kahrlis V.** atstahjahs wezumadeenās no waldischanas. Keisara wahrdi winsch atdewa sawam brahlim un Španijā eezechla par karali sawu dehlu **Filipu II.** Tam peedereja tolaik ari Holande. Španijā Filips isdeldeja ewangeliuma tizibas peekritejus ar niknu neschehlibu un iš **Holandi** nofūhtija par sawu weetneeku breenmigo **Albas** herzogu. Tas feschū gadu laikā nonahweja tur lihds 18.000 ewangeliuma tizigus, neskatinamees, waj tee peeder pee augstahm, waj pee semahm kahrtahm. Tomehr ewangeliuma tiziba palika Holandē ari pehz ūerifchkeem breenmu-darbeem.

2. Franzijā fahka isplatitees reformatu tiziba un winas peekritejus fauza tur par hugenoteem. Ar leelahm gruhtibahm wini panahza tizibas brihwibu, karodami ilgus gadus pret ūaiveem wajatajeem, ūatoleem. Jan zereja, ka nu reis buhs-meers; bet ūatolu puſe bij nodomajuſi isdeldet hugenotus ar wiltu, kas teem atflahti ne-isdewahs. Wini ūa-aizinaja hugenotus Parīz iš winu wadona **Indriks** fahsahm, teikdamī, ka nu buhfhot ūiss eenaidz pagalam. Bet tāi paſchā naktī, 24. augustā 1572. g. ūee nonahweja kahdus 30.000 hugenotus. To nakti tadehļ fauz par **Parīzes asinu fahsahm**. Tizibas ūari nu zehlahz no jauna un beidsot hugenoti patureja sawu tizibas brihwibu, kuru teem apstiprinaja winu agrakais wadons, karalis **Indrikis IV.**, **Mantes pilſehtā** 1598. g.

2. Anglijā Lutera laikā karalis **Indrikis VIII.** atfazijahs no pahwesta, ūemehma **reformeto** tizibu un

pa-augustinajahs pats par basnizas galwu. Wehlak karaleene **Elisabete** pilnigi nodibinaja isskaidroto tizibu un nolika to bihskapu pahrwaldibā, atstahdama kahdōs eestahdijumōs un basnizas darbōs daschias katolu eerafchias. Schis eefahrtojums tur pastahw tāpat joprojam. — **Sweedrija** isskaidroto tizibu eeveda bes wifai gruhteeem zihnnieem karalis **Gustafs Wasa** ari jau Lutera dsihwibas laikā. Ap to paſchu laiku isskaidrotā tiziba eefaknojahs ari **Norvegijsa** un **Dahnijsa**.

16. Trihsdesmit gadu karsch.

1. Lai gan tizibas meera-deriba Wahzijā bij no-flehgta, tomehré katoli, no jesuīteem mūfinati, nemitejahs ewangeliuma tizigos wajat. Zaur to iszehlahs 1618. g. starp Wahzu keisaru un protestantu waldineekeem karsch, kas wilkahs pilnus trihsdesmit gadus un Wahziju brefmigi ispostija. Scha kara eefahkumis zehlahs ihsti Behmōs, kur katoli bij protestanteem kahdu taifamu basnizu no-ahrdijufchi un otru ustaifatu basnizu aifflehguschi. Protestantu waldineeli gahja fawus tizibas-beedrus aiftahwet, un tā eefahkahs karsch. Protestantti turejahs gan pret keisara spehkeem kahdus desmit gadus, bet tad bij ari pahrspehti. Keisars jau islaida pawehli, ka wifeem Wahzijas waldineekeem ja-israida drihsumā ewangeliuma tizigee pawalstneeki is fawahm walstim.

2. Gruhti gan tagad klahbos teem nabaga laudim, ja nenahktu wineem paſchā fchāi wajadsigakā brihdi spehzigs palihgs. Tas bij Sweedru karalis **Gustafs Adolfs**. Winsch nahza ar labi mahzitu un deewbijigi waditu kara-spehku apspeesteem palihgā un uswareja keisara kaxapulkus dauds kaujās. Gan viwi gadus wehlak schis mihletais waldineeks krita kahdas leelas kaujas fahkumā pee Lizenes 1632. gadā, bet Sweedri uswareja keisara pulkus tikpat fchāi kaujā, kā ari wehlak un isweda galā fawa apraudatā karala usnemto darbu ar stipru pastahwibū. Schis karsch beidsahs tik 1648. gadā, kad katolu waldineeli meera-deribā Ministeres pilfehtā apfolija protestanteem tahdu paſchu tizibas brihwibū, kā katoleem.

17. Misijones un bihbeles beedribas.

1. No apūstuku laikeem fahfot, kristigā tiziba ir weenumehr fludinata un isplatita wifās semēs starp pāganeem, Juhdeem un Muhamedeefcheem. Ap diwpadsmito gadu-simteni zehlahs ihpfachas beedribas, kuru noluhks bij isplatit kristigo tizibu wifā pāsaule. Schahs beedribas, kā to jau 11. gabalinā redsejahn, zentahs wifwairak ar jobimi jeb kareem kristigu draudsi wairot. Jaunakds laikds turpreti zehlahs schim pascham noluhkam zitas beedribas, kas pastahw ir tagad. Schahs beedribas fauzas par **misijones-beedribahm** un winās zenschas weenigi zaur Deewa-wahrdu mahzibahm peewest tautas Kristum, bet newis ar karu, kā agrak. Misijones-beedribas ismazha ihpfachus mahzitajus, kurus fauz par **misijonareem** jeb preezas wahrda fludinatajeem, un tad tos issuhta fludinat ewangeliumu, kur tas wehl naw fludinats. Misijones-beedribas ir wifahm leelakahm kristigahm draudsehm. Ewangeliuma misijones-beedribas atrodas wifwairak Anglijā, Wahzijā, Amerikā un zitur. Misijones-beedribu darbofchanahs un skolas pastahw un usturas weenigi no labprahrigahm dahwanahm.

2. Pēhž misijones-beedribahm zehlahs ari bihbeles-beedribas. Scho beedribu noluhks ir: gahdat, kā bihbeles buhtu wifem lehti eemantojamas un ari kā tahs tiftu wifās walodās tulktas, raktīs eespeestas un lāftas. Pirmā bihbeles-beedriba zehlahs Anglijas wirspilfehtā Londonē 1804. g. Wina pastahw wehl tagad un ir pati leelakā no wifahm bihbeles-beedribahm, kas wehlak zehlahs Kreevijā, Wahzijā, Sweedrijā, Holantē, Schweizā, Amerikā un wehl zitur. Londones bihbeles-beedriba lihds 1872. gadam ir isdewusi 68.477,031 bihbeles 204. walodās. — Pēhž Londones bihbeles-beedribas ta leelakā ir Kreevijai, dibinata 1813. gada Peterburgā. Wina ir apgahdajuši bihbeles wairak nekā 30. walodās un isplatijuši tahs wifwairak gan tik starp tahm tautahm, kas slahw apafsch Kreevijas īzeptera. Bihbeles-beedribas ir ari ūche pee mums Widsemē, Kursemē un Igaunijā. Ari bihbeles-beedribu ēenahkumi falasas tik no labprahrigahm dahwanahm,

18. Kā kristiga tiziba muhsu tehwijā eewesta un isskaidrota.

1. Widsemē, Kursemē, kā ari Igaunijā sanehma kristigo tizibu ap 1186. gadu no Romas-katolu basnīzās zaur Wahzeescheem is Bremenēs pilfehtas. Toreis, tad kristiga tiziba fche sahkahs, dsihwoja Kursemē un Widsemē daschas masas tautinas, kas wehl nebii kristitas, kā: Lihvi, Kuhri, Sehti, Semgali, Wendi, Latveeschi. Lihvi dsihwoja it ihpaschi ap Daugavas lejas-galu un teem wispirmeeem sahds Bremenēs muhs, **Meinhards** wahrdā, sahka fludinahkt kristigo tizibu. Meinhards uszehla pirmahs kristigahs basnīzas Jfschiklē un Sehpili. Stahsta, ka Meinhards kristijis paschu Lihvi wezako jeb waldneku, Kaupo. Wehlak Meinhardu eezechla par pirmo Widsemes bihskapu un 10 g. strahdajis, winsch ari fche pat mira.

2. Pehz Meinharda 1196. g. atnahza zits bihskaps, **Behrtulis** wahrdā. Kad jaunahs tizibas fche labprah negribeja peenemt un sahka winas fludinatajus nihdet, tad Behrtulis greefahs us Wahziju atpakal un tur ar pahwesta palihgu issludinaja krusta-kaxu pret fchejeenes eemihtnekeem. Kad bihskaps sadabuja labu pulku dasch-daschadu karotaju, kas bij nofolijufchees ar labu waj ar kaunu peegreest Baltijas tautinas pee kristigas tizibas, tad winsch nahza atpakal. Bet tuhlin pirmā lauja winu nonahweja. Krusta-karotaji tomehr uswareja fchejeenes eemihtneekus.

3. 1198. gada atnahza no Bremenēs atkal zits bihskaps, Alberts. Winsch darbojahs pee fchejeenes tautahm tahs kristidams un apkaxodams lihds ar zitahm kaiminu tautahm, kas ari negribeja laut Wahzeescheem fche nondibinatees. Alberts 1201. g. sahka zelt Rīgas pilfehtu un apzeetinaht to stiprem muhreem. Tomehr manidams, kā bes ihpascha kaxa-fpehka nefpehs ne neela isdarit, Alberts aizinaja atkal no Wahzijas, tāpat kā bihskaps Behrtulis, kahdus bruneneekus few par palihgeem. Pahwests apstiprinaja fchos bruneneekus par ihpaschu beedribu un nofauza par sobina-brahleem. Wineem bij teešba buht tikpat karotajeem, kā ari garidsnekeem. Kad nu fchejeenes tautinas negribeja padotees ar labu, tad tahs apkaxoja, peespeeda kristitees un sahka gruhti kalpinaht.

4. Pebz Alberta sobina-brahleem te fahka wahji klahtees. To manidami wini fabeedrojahs ar Wahzu fwehtahs Marijas bruneneekeem. Schi stiprā beedriba bij jau wisu Bruhſiju uswarejuſt un winas eemihntneekus nehmusi sawā warā. Muhfu sobina-brahli padewahs Marijas bruneneeku beedribas leelkungam, ka sawam aug-stakam pawehletajam, kas winus par to usnehma sawā beedribā un suhtija sawus bruneneekus palihgā pret Baltijas tautahm. Winsch dewa teem ari sawus ihpaschus wald-neekus un kara-wadomus, kas nometahs dsihwot Zehſu pili, bet bihſkaps dsihwoja Rīgā. Lihds fchim bihſkapi ſche bij wifās leetās wirspawehletaji, bet nu bruneneeki dauds ſtipraki buhdami, bihſkapeem wairs nellausīja; tadehļ iszehlahs eelschejs naids, kas pastahweja ilgi. Beidsot weenojahs tā, ka no wifas semes, ko ſchejeenes eemihntneekem atnemischtot, weena trefchdala tikſhot bihſkapeem un diwas trefchdalas bruneneekeem. Bahwests to lihgumu apſtipri-naja un nowehleja wisu uswareto semi fw. Marijai.

5. Scheem faweenoteem krusta-karotaju ſpehkeem Baltijas semites nefpehja atturetees. Bruneneeki tahs drihs eekaroja, uszehla fchur tur ſtipras pilis, kuru drupi wehl tagad redsamī, un eetaiſſjahs uswaretās semes par waldneekem. Latweefcheem un Igauneeem bij nu jaſahr-dsihwo tumſhi un gruhti laiki, jo bruneneeki noſpeeda winus wehrdibā, bet par apgaismibū negahdaja gandrihs neka. Skolu pawifam truhka un basnizas reti ween bij atrodamas. Ja ari laudis basnizās gahja, tad tomehr tur neka nefaprata, jo paſchi Deewa-wahrdu fludinataji nemahzeja winu walodas. Tadehļ ari laudis no kristigahs tizibas finaja tik, kā iſſaukt Kristus, waj fwehtahs Marijas wahrdu, un reti kahds tehwu-reiſi ſlaitit. Schahda tumſibā muhſu tehweem bij jaſalek lihds ſeſchpadfmitam gadu-ſmitenim jeb lihds tizibas iſſkaidroſchanas laikeem. No ſcha laika, kad atjaunotahs tizibas mahzibas atſpihdeja ari pee mums, fahka ſche labak klahtees. Bet naw leedsams, ka ſtarp bruneneeku waldineekeem bij ari daschi goda-wihri, kas gahdaja par lauſchu labklahjibu. No tahdeem pee-minami it ihpaschi **Pletonbergs** (1495—1535.) Widſemē un **Gothards Ketlers** (1561—1587) Kurſemē.

6. Pletonberga laikā diwi mahzitaji, **Andrejs Knepkens** un **Silwesters Tegetmeijers**, pahrneša Lutera atjaunotahs tizibas-mahzibas uz Rigu un Ridzeneeki usnēhma tahs ar preeku. Wirsbibhskaps gan winus pahwestam nikni apfuhdseja, bet Pletonbergs tos aifstahweja. Luters Ridzeneekeem raksti ja ari diwas wehstules, tos stiprinadams un paškubinadams, pastahvet droſchi iſſkaidrotā tizibā, kas ahtri iſplatijahs pa Vidsemi, Kursemi un Igauniju. Wifur wezo katoļu buhſchanu atmata, un eeweda ewangelisku baſnizas fahrtibu lihds ar iſſkaidrotahs tizibas likumeem. Pletonbergs jauno mahzibu zeenitajus wifur aifstahweja un apstiprinaja winu darbus par paleekameem. — Tā tad pahwesta wara muhſu tehwijā beidsahs wehl drihsak, nekā paſchā Wahzijā, kur Luters pret winu faroja.

7. **Ketlers**, pehdejais bruneneeku waldineeks un pirmais Kursemes herzogs, gahdaja Kursemē stipri par ūaſchu apgaismibū. Winſch līka Kursemi pahrmeklet, lai redsetu kā tur tizibas sīnā ūahjas; bet atrada tik 9 baſnizas un gandrihs wifur wehl wezo mahnu tumſibū. Ketlers līka tuhlin zelt ūahdas 50 baſnizas, iſdeiva baſnizas likumus un gahdaja ka pirmā dſeesmu-grahmata tiftu farakſtita un rakſtōs eefpeesta, kas notika 1587. g. Tāpat ari Lutera ūatekifmu zaur Ketlera ruhpeschanoš apgahdaja un 1586. g.. rakſtōs eefpeeda. Wehſak tīka ari zitas derigas grahmatas Latweescheem apgahdatus. Starp tāhn peeminama ihpaſchi bihbele, ko Aluſnes mahzitajs **Gliks** pahrtulkoja un līka 1689. gadā Ūenigsbergā rakſtōs eefpeest.

II.

Aristīgas draudses ſchīras jeb fonfesijas.

1. Ewangeliſtā Lutera draudſe.

Ewangeliſtā Lutera draudſe, pee ūuras peeder ari weena daļa no Latweeschu tautas, ūuras pee ūahm pamata-mahzibahm un eestahdijumeem:

1. **Zilweks neteek taisnots** zaur bauſlibas darbeem, bet zaur tizibu un nenopelnitu jeb ne-

nopelnamu Deewa schehlastibu, kuru sagahdajis
Jesus Kristus zaur sawu pestishanas darbu,
zeesdams un mirdams pee frusta.

2. Weenigais widutajs starp Deewu un zilwekeem
un zilweku salihdsinatajs ar Deewu ir Jesus Kristus.

3. Par pateefu tizibas-mahzibu awotu ewangelistā
Lutera draudse atsīst weenigi **swehtos bihbeles rakstus**
jeb **Deewa-wahrdus** wezā un jaunā deribā.

4. Zilwefam ir diwejadi grehki: **eedsimti** un **dariti**,
bet tilpat no weeneem, kā no otreem war atgreesigs
grehzineeks tapt peslits un usnemts par Deewa-behrnu ari
paschā nahwes-stundā. Grehkots teek ar domahm, wahrdeem
un darbeem.

5. **Gedsimti** grehki teek **nomasgati** zaur **tizibu**
swehta Kristibā. Kristiti teek masi behrni ar trijkahrtigu
uhdens usleefchanu uš galwas **Deewa Tehwa, Dehla**
un **swehta Gara wahrdā**.

6. **Dariti** grehki **top** **peedoti** zaur **tizibu** uš
Jesu Kristu, zaur pateefu grehku noschehlofchanu un
atgreeschanos. Schi tiziba **top** eedehstita fw. Kristibā un
spēhzinata zaur **swehta wakarehdeena bauðifchanu**, Deewa-
wahrdū lažifchanu un Deewa luhgħchanahm.

7. **Swehta wakarehdeena** zilwels fanem ar
eeswehstitu maiši un wiħnu, pateefu Kristus meeju un ašiniš.
Swehto wakarehdeenu bauða tik ween pee-auguschi zilweki,
kad wini zaur fewiċħku Deewa-wahrdū mahzibu uš to fa-
taſſiti un eeswehstiti. Scho mahzibu jaunelleem paſneefs
arweenu starp peezpadsmito un astuppadsmito dsiħwibas
gadu. **Swehta wakarehdeena** bauditajeem jeb deewgalb-
nekeem mahzitajs fneefs pirms maiši, tad wiħnu.

Swehta Kristiba un **swehtais wakarehdeens**
ir ewangeliuma draudses augstee schehlastibas eestahdijumi
jeb **ſakramenti**. Tee ir brihnifchligi swehtibas pilni
un paſcha Kristus eestahditi Deewa noslehpumi, kureem klah
redsamas muhſigas mantas.

8. Par nomirufsheem ewangelistā draudse tiz, ka
dweħfele teek ajswesta pehz nahwes liħds pastarai teefai
tahdā weetā, kahdu ta wirs femeſ pelniju; bet meeju
noleek kapā ar trijkahrtigu smilfchu ujmefchanu un eesweh-

tifhanas wahrdeem us augfham zelshanos un faweenofhanos
ar nemirstamo dwehfeli pastara deenâ.

9. Schejeenes ewangelikahs basnizas-waldiba ir
fchahda: augstaka basnizas-teesa jeb konsistorija Peterburgâ.
Apalkh tâhs stahw astunas konsistorijas pa wiſu Kreewu
keisara walſti. Konsistorijahm ja-uſluhko, waj basnizas
likumi teek wiſur pilditi, waj Deewa-wahrdu mahziba
pastahw ſkaidra, waj basnizas un tizibas teefbas neteek
aifahrtas un nizinatas u. t. t.

Konsistorijahm par preefchnekeem zel tahdus wihrus,
kas naw no mahzitaju fahrtas, un par weetnekeem ge-
neralfupurdentus un fupurdentus. Schee augstee garigee
wihi no mahzitaju fahrtas ir par preefchnekeem konsistoriju
aprinku mahzitaju ſapulzës jeb ſinodës tâpat ari pee jaunu
mahzitaju pahrbaudifhanas. Wini uſluhko fawôs leelôs
aprinkôs wiſas basnizu darifhanas, eefwehti un eewed
mahzitajus, eefwehti jaunas basnizas, waj ari uſdod fchahdus
darbus prahwesteem, fanem no prahwesteem ſinas par
basnizu un draudſchu buhſchanahm u. t. t.

Tuwaku mahzitaju pahrsinataji un padoma deweji ir
prahwestii, ifkatrâ prahwesta apinkî weens. Prahwesti
pahrluhko arween par kahdeem gadeem draudſes, lai redsetu,
waj tur wiſs noteek pehz basnizas likumeem un fawâ
kahrtâ. Prahwesti ir ari par preefchnekeem fawu apinku
mahzitaju-ſapulzës jeb ſinodës.

Ewangeliſta draudſe iſplatijufes Seemela-Wahzijsa,
Anglija, Sweedrija, Danija, Baltija, Somija,
ari Holandê, Schweizâ un Seemela-Amerikâ.

Ap 1722. g. ewangeliſta draudſe zehlahs brahlu-
draudſe, ko dibinaja grafs Zinzendorfs Salſchôs.
Wiſch uſnehma wajatos wezahs Behmu brahlu-draudſes
lozeklus un lahwa teem taift fawâ ſemê zeemu, ko no-
fauza par Hernhuti. Schis bij tagadejahs brahlu-
draudſes eefahkums. Zinzendorfs pats wiſai peebeedrojahs,
farafſija wajadſigos noſazijumus un tika eezelts wehſlat
par draudſes bihſkapu. Brahlu-draudſe turahs tâpat pee
Augsburgas tizibas apleezibas, ka ewangeliſta draudſe, tit
ween tai fawada eekſcheja fahrtiba. Wina ſchir fawus
lozeklus deewbijibas finâ, daschadôs pulzinôs un fa-aizina

us Deewahrdeem, brihscham illatru dsihwes-kahrtu fewischti, brischam wifas kopā. Par sawu augstalo galwu un preefsch-neeku brahku-draudse atsibst **Jesu Kristu** un zenschās turetees pee wina it karsta mihlestibā un tuwā gariga preeka fadraudsibā. Brahku-draudses deewbijiba, tisliba un preezigā pazeetiba ir modinajuſt un ſildijuſt ari zitu tizibu lozeklus us fwehtheem kristigu peenahkumeem. It ihpaschi ewehrojami un leeli ir winas missjones darbi, luxus ta strahdā pee paganu tautahm. Brahku-draudse ir isplatiſuſees **Wahzijsā, Anglijā** un **Seemela-Almerikā**. Uri pee mums, Widsemē un Igaunija, wina eetaifija preefsch kahdeem ſmits-gadeem palihga draudses, kas gan eet sawōs luhgſchanu-namōs us Deewahrdeem, bet turas pee ewangeliftahs bafnizas un winas eestahdijumeem.

2. Reformetā draudse.

Kalwineefchi jeb reformetā draudse atſchikhrahſ no fatolu draudses un altahpahs no winas mahzibahm wehl tahlač, nela ewangeliftahdraudse, turedamahs ari pee ſlaidreem Deewa-wahrdeem. Deewnami winai bes nekahdeem ahrigeem iſrotajumeem, ari bes altareem, ka bijis pirmā kristigā draudſe. **Kristibū** reformetā draudse usluhko wairak til par ahrigu ſihmi, kurai naw tahda ſpehla, kas ſchlikſtibū zilweku wifai no grehkeem, bet ka ſhis pestifchanas ſpehks jaſanem til garā. **Swehto wakar-ehdeennū** reformetahs draudses peekriteji bauda til par Kristus peemineſchanu, fanemdami tizibā ihpaschu ſpehku, kas eet is wina godibas-pilnahm meeſahm. Ewangeliftahdraudſe turpreti fw. wakarehdeens zelts ihſti par grehku peedofchanu. Sw. wakar-ehdeena nosihmes deht ari Luters ar Kalwinu newareja ſaweenotees. Reformetā draudse iſſchikhrahſ no ewangeliftahs draudses ari zitās mahzibās; par Kristus deewiſchligo dabu, par zilweka taifnofchanu u. t. t. Wina mahza ari, ka Deews wiſu, kas ween notekas, nolijis jau no muhſchibas. — Reformetā draudse isplatiſuſees ihſti **Schweizā, Deenwidus-Wahzijsā, Franzijā, Holandē** un **Škotijā**.

3. Bihskapu-basniza.

Anglijā ap Lutera laikeem atschlikrahhs no katolu basnizas ari **bihskapu-basniza**. Wina stahw loti tuwu reformetai un ewangeliuma draudsei. Tahs augstakee garigee preefchneeki fauzahs par bihskapeem, tadehk ari pafchi draudsi jeb basnizu nosauza par bihskapu basnizu. Daschus ahrigus eestahdijimus wina paturejusi no katolu draudses wairak nekā ewangeliskā un reformēta draudse.

No Bihskapu basnizas atschlikrahhs **baptisti** un **metodisti**. Baptisti turas it zeeti pee rafstu-sihmes. Wini kristi tik peeaugusdhus zilwekus upēs waj zitōs uhdendōs un leek kristijaneem nolaistees trijkahrt uhdēni. Sw. wakarehdeenu draudses lozekki nem pafchi un bauda. Par mahzitajeem jeb draudses kopejeem baptistu draudses war buht ari tahdi wihi, kas naw ihpafchās skolās us fawu amatu fataisijufchees. Swehtdeenu baptisti fwichti ihstenak, nekā dascha zita kristiga draudse. Ari deewbijibū wini tura stiprak wehrā un noseedfigus lozeklus ifflehdī is draudses. Pafchi wini ir faschkehlufchees dauds masakās draudses. Wifwairak baptistu ir **Seemela-Amerikā**, tad **Anglijā** un **Wahzijā**. Ari pee mums **Kursemē** un **Rigā**, eetaifas daschas baptistu draudses. Baptisti kopi zihtigi ari misijones darbu. — Metodistu mahzibas līhdsigas daschā sīnā brahlu-draudses mahzibahm, tik ween grehku noschehlofchanu un deewbijibu tee rahda wifai ahrigās sihmes: raudadami, nofkundami, waimanadami u. t. t. Dīhwes nenoseedfibū wini eevehro loti zeeti un issrumj netiklus lozeklus is draudses. Metodisti atrodas **Anglijā**, **Seemela-Amerikā** un **Franzijā**.

No isskaidrotahs tizibas draudsehm zehlufchahs wehl schahs majakas draudsites: **Arminianeeschi** Holandē, **Sazianeeschi** eelsch Palos un Sibenbirgā, **Menoniti** Holandē un Wahzijā, **Sweteri** ihpafchi Seemela-Amerikā, **Swedenborgeešchi** ihpafchi Deenvidus-Wahzijā.

Wehl peeminamas diwas pirmōs kristigōs laikōs zehlufchahs draudses: **Armenija** — Preefch-Asijā un **Abesinija** — Nihta-Afrīkā. Armeneefchu un Abesineefchu tizibas-mahzibas līhdsigas Greeku pareisitizigahm-draudses mahzibahm.

III.

Gadu-skaitti is bihbeles un fristigas draudses wehstures.

Preefch Kristus.

Uhdens- jeb grehku-pluhdi	2288
Ahbraäms	2000
Jahseps	1800
Israëla behrnu iseeschana is Egiptes	1500
Israëla fogu-laiki	1450
Israëla lehninu-laiki eefahkahs; praweets Samuels un lehninisch Sauls	1080
Sauls mirst; — lehninisch Dawids	1050
Jerusalemēs Deewa-nama zelchana; — Salamans	1000
Israëla tautas fchirkchanahs diwās walstis, — Refabeams un Jerobeams	950
Praweets Elija; — Israëla lehninisch Alabs	918
Praweets Jona	825
Praweets Esaja; — Juhdu lehninisch Iffija	720
Salmanafars — ispostija Israëla walsti un aishwed zeetumā us Asiriju	720
Jerusalemēs un Salamana Deewanamis nopoštits Nebukadnezars aishwed Juhdu-laudis us Bahbeli, — Juhdu lehninisch Bedekija, Praweets Jeremija	600
Praweets Ezekiëls, Daniels. Zirs jeb Kors eenem Bahbeli	570
Juhdu-laudis atlaisti no Bahbeles zeetumā; — Jerusalemēs Deewa-nams otreis uszelts; — Serubabels	530
Juhda-Makabejs, — Sihrijas lehninisch Antioks	160

Pehz Kristus.

Nomneeki isposta Jerusalemi un winas otrreis zelto Deewa-namu	70
Pirma basnizas sapulze Nizejas pilfehtā; — tizibas apleepibas nodibinata; Keisars Kon- stantins Leelais	325

Pehz Kristus.

Kristigu weentulu un muhku dīshwe fahkahs	350
Keisars Kahrlis Leelais un pahwests Leo	800
Kristigas draudses fchihrahās Romas un Greeku- tatolu draudses	1054
Pahwests Gregors VII.	1070
Krusta-kaxi fahkahs	1096
Kristigā tiziba atnesta us Widsemi; — bīhskaps Meinhards	1158
Bīhskaps Alberts; — Riga dibinata	1201
Inkwizīzijas teefas	1230
Wiklīfs	1324
Hūfs fadēdīnāts	1415
Mahrtīnsch Luteris dīsimis	1483
Lutera 95 teikumi; ewang. tiz. issfāidrotshana fahkahs	1517
Noformetā tiziba fahkahs; — Zwinglis, Kalwīnsch Luters fadēdīnāja pahwesta lābstu-grahmatu . .	1518
Waldineku un bīhskapu fāpulze Wormfē; Luters aīsstahw fāwas mahzibas; — Keisars Kahrlis V.	1520
Issfāidrotahs tizibas mahzibas atnestas us Rigu; — Andr. Kneplens, Silw. Tegetmeijers un Plettenbergs	1521
Augsburgas fāpulze, kur protestantu tizibas apleebiba pafneegta	1522
Jesuitu beedribas. Ignāzs Lojola	1530
Luters mīrst	1540
Tizibas meera-deriba	1546
Pirmā Latw. dīsefmu-grahmata rākstos eefpeesta; — Ketlers	1555
Trihsdefmit-gadu kārsch nobeigts	1587
Bīhbele Latweefchu walodā rākstās eefpeesta . .	1648
Pirmāhs Bīhbeles beedribas angālāv	1689
Bīhbeles-beedribas Krewiia	1804
	1813

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309069530